

[itobiad], 2020, 9 (5): 3148/3173

Türkiye’de İslami Finansın Gelişimi ve Hukuki Yapısı
Islamic Finance’s Development and Legal Structure in
Turkey

Mehmet YILMAZ

Avukat, İnönü Üniversitesi

Lawyer, İnönü University

e-mail: av-mehmetyilmaz@hotmail.com Orcid ID: 0000-0001-7466-2056

Bilal BAĞIŞ

Dr., İktisat Bölümü

Dr., Department of Economics

e-mail: bilalbagis@yahoo.com Orcid ID: 0000-0003-2314-8991

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type	: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received	: 02.05.2020
Kabul Tarihi / Accepted	: 16.10.2020
Yayın Tarihi / Published	: 16.10.2020
Yayın Sezonu	: Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season	: October-November-December

Atıf/Cite as: Yılmaz, M., Bağış, B., (2020) *Türkiye’de İslami Finansın Gelişimi ve Hukuki Yapısı*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 9 (5) , 3148-3173 .

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

Türkiye’de İslami Finansın Gelişimi ve Hukuki Yapısı*

Öz

Küresel ekonominin gelişimi ile birlikte finans sektörü de ciddi bir gelişim ve dönüşüm yaşamakta; zaman içinde, yeni ihtiyaçlar doğurmakta ve yeni finansal piyasa araçlarına zemin hazırlamaktadır. Diğer yandan, İslam ülkelerinde de, kadim İslam Ekonomisi anlayışı varlığını sürdürmekle beraber, Neo-liberal politikaların ürünü konvansiyonel finansal piyasaların giderek artan etkisi de bir gerçektir. Borç ve faize dayalı konvansiyonel finansal piyasalara alternatif olabilecek İslami finans, dünya finans piyasalarındaki artan popüleritesine paralel olarak Türkiye’de de hızlı bir gelişim göstermektedir. Ancak, İslami finans sektörünün gelişimini belirleyen önemli unsurlardan biri de mevcut hukuk sisteminin ve yasaların, İslam hukuk kurallarına uygulanabilirliğidir. Bu çalışma, öncelikle İslami finansın Türkiye ve dünyadaki gelişimi; Türk Hukuku’ndaki kanun, tüzük ve yönetmelikler doğrultusunda, İslami finans ile ilgili düzenlemeleri açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmanın amacı, Türkiye’de İslami finans uygulamalarında eksik kalan konuları belirleyip; kanun koyucu tarafından düzenleme yapılması sürecine yardımcı olmak, mevcut düzenlemelerin uygulamada meydana getirdiği sorunları ortaya koymak ve tamamen veya kısmen değiştirilmesi sürecine katkıda bulunmaktır.

Özet

Küresel ekonominin gelişimi ile birlikte finans sektörü de ciddi bir gelişim ve dönüşüm yaşamakta; zaman içinde, yeni ihtiyaçlar doğurmakta ve yeni finansal piyasa araçlarına zemin hazırlamaktadır. Diğer yandan, İslam ülkelerinde de, kadim İslam Ekonomisi anlayışı varlığını sürdürmekle beraber, Neo-liberal politikaların ürünü konvansiyonel finansal piyasaların giderek artan etkisi de bir gerçektir. Borç ve faize dayalı konvansiyonel finansal piyasalara alternatif olabilecek İslami finans, dünya finans piyasalarındaki artan popüleritesine paralel olarak Türkiye’de de hızlı bir gelişim göstermektedir. Özellikle de Müslüman nüfusun yoğun olduğu diğer ülkelerde görülen kalkınma ve refah düzeyinin yükselmesi ve Müslümanların faizden kaçınma isteği, faizli finansman sistemine alternatif arayışlarını hızlandırıp; İslam hukuku çerçevesinde faaliyet gösteren finansal kurumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İslami finans, özellikle de 2008’de ABD’de ortaya çıkan son küresel finans krizi sonrasında, finansal işlemlerin varlığa dayalı olmaması nedeniyle ortaya çıkan sorunlara cevap olarak dünyadaki faize dayalı sistemlere alternatif bir yöntem olarak tekrar ön plana çıkmıştır. İslami finans ürünlerine yönelik talep ulusal ve uluslararası düzeyde önemli gelişmeler göstermektedir. Türkiye’de; tasarruflarını İslami esaslara göre değerlendirmek isteyen kesime hizmet vermek, bu şekilde atıl tutulan kaynakları ekonomiye kazandırmak, Körfez ülkelerinden ülkemize fon aktarılması ve iktisadi yaşamında İslami prensipleri uygulamaya çalışan müteşebbislere fırsat eşitliğinin temin edilmesi gibi ihtiyaçlardan dolayı İslami finans sistemine yönelik çalışmalar hızlandırılmıştır. İslami finasta büyük bir paya sahip olan İslami bankacılık veya faizsiz bankacılık olarak da ifade edilen bu sistem, Türk hukukunda katılım bankacılığı adıyla mevzuattaki yerini almıştır. Öte yandan, Türkiye nüfusunun tamamına yakını Müslümanlardan oluşmasına rağmen, İslami finasta büyük bir paya sahip olan katılım bankalarının sektördeki paylarının %6’larda olması, İslami sigortacılığın yok denecek kadar az olması ve benzeri İslami finansal araçların piyasalarda işlem hacimlerinin çok düşük olması, İslami finans ile ilgili bazı sorunlar olduğunu göstermektedir. Literatürde bu sorunların temelinin ülkelerin hukuki yapılarından kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın amacı da İslami finansın Türk hukuk yapısındaki gelişimini değerlendirerek İslami finans

* Bu çalışma, birinci yazarın “Türkiye’de İslami Finansın Gelişimi ve Hukuki Yapısı” isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir

enstrümanlarının yaygın bir şekilde kullanılmasını teşvik etmektir. Ancak, İslami finans sektörünün gelişimini belirleyen önemli unsurlardan biri de mevcut hukuk sisteminin ve yasaların, İslam hukuk kurallarına uygulanabilirliğidir. Bu çalışma, öncelikle İslami finansın Türkiye ve dünyadaki gelişimi; Türk Hukuku'ndaki kanun, tüzük ve yönetmelikler doğrultusunda, İslami finans ile ilgili düzenlemeleri açıklamaya çalışmaktadır. Çalışmanın amacı, Türkiye'de İslami finans uygulamalarında eksik kalan konuları belirleyip; kanun koyucu tarafından düzenleme yapılması sürecine yardımcı olmak, mevcut düzenlemelerin uygulamada meydana getirdiği sorunları ortaya koymak ve tamamen veya kısmen değiştirilmesi sürecine katkıda bulunmaktır. Çalışmanın sonunda, temelde, faizli bir sistemin yasalarıyla faizsiz bir sistem kurulamayacağı sonucuna varılmıştır. Nitekim, Türkiye'de İslami Finansa yönelik yasal düzenlemeler hükümetlerin dünya görüşlerine göre değişiklik göstermiş, bazı dönemlerde oldukça zor süreçlerden geçilmiştir. 1983 yılında faaliyete başlayan ÖFK'lar, 1999 yılına kadar yasal dayanaktan yoksun halde Bakanlar Kurulu kararı ve tebliğlerle faaliyet göstermişlerdir. 1999 yılından sonra da ÖFK'nın önce Bankalar Kanunu'na daha sonrasında ise Katılım bankacılığı adıyla 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 Sayılı Bankacılık Kanununa tabi olmaları önemli adımlardır. Ancak tüm bu yasa değişiklikleri İslami finansın kendine özgü durumu olan üretim ve ticarete dayalı kâr ve zarar paylaşım temelini dikkate almamaktadır. Faizli bir sistemin kurumları örnek alınarak faizsiz bir sistem olan İslami finans kurulamaz. Bu nedenle İslami finans alanına yönelik kanunlaştırmalarda yabancı hukukun yeri olmamalıdır. Çünkü kanun yapmada aranan şartlarda çağa ve milli bünyeye uygunluk aranmaktadır. Bu da ancak İslam'ın her çağa uygulanabilen ilkeleri ve kökleri milli olan kanunlarla yapılabilir. İslami finansal kurumlara yönelik (katılım bankacılığı, İslami sigortacılık, İslami hisse senetleri, Kiralama sertifikaları (sukuk) vb.) yapılan işin şekil ve özüne uygun, dünyadaki uygulamalar dikkate alınarak hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki yatırımcıların bu kuruluşların faaliyetlerinin İslam hukuk esaslarına uygunluğu konusundaki soru işaretlerini ortadan kaldıracak yasal düzenleme yapılmalıdır. Bu düzenlemeler sadece bankacılık veya sigortacılık işlemlerini değil, dünya borsalarında işlem gören holding şirketlerinden küçük esnafa kadar tüm işletmelerin faaliyetlerini kapsayacak şekilde olmalıdır. Bu doğrultuda da, Türkiye'de İslami finans sektörünün gelişmesi ve büyümesi İslami finans ve bankacılık ile ilgili yasaların değişimine bağlı olacaktır. İslami finans kurumlarının kendi aralarında, kamu kurum ve kuruluşları veya sektörde faaliyet gösteren diğer paydaşlarla yaşanabilecek uyumsuzluklar için İslam'ın özüne uygun alternatif uyumsuzluk çözüm yöntemlerinin (Arbuluculuk, Tahkim vb.) uygulanabilmesine yasal zemin oluşturulmalıdır. Bu değişiklikler yapılırken İslami finansla ilgili tüm tarafların görüşleri dikkate alınmalı, uluslararası İslami finans uygulamalarından istifade edilmeli, mevcut yasalardan kaynaklanan kısıtlar nedeniyle geleneksel bankacılıktan devşirilerek yapılan sorunlu uygulamalar çözüme kavuşturulmalıdır. Sonuç olarak, İslami finansal kuruluşların önündeki tek engel, ne uzun vadeli yatırım alanlarının kıtlığı, ne geleneksel finansal sistemin küresel krizlerle karşılaştığı riskler, ne de yaşadıkları likidite bolluğudur. Asıl sorun İslam dininde hayatın her alanına ilişkin genel hükümler olmasına rağmen İslami finansal kurum ve kuruluşların faaliyetlerini neo-liberalizm ürünü olan geleneksel finans teorileri kapsamında uygulamak zorunda kalmalarıdır. Bu sorunların çözüme kavuşturulması için de; hem İslam hukukunu ve mevcut hukuk sistemini çok iyi bilip bundan hüküm çıkarabilen, hem de günümüz finans uygulamalarına hakim olan akademisyenler ve bu alanda faaliyet gösteren uygulamacıların fikirleri doğrultusunda hukuki düzenlemeler yapılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: İslami Finans, İslam Hukuku, Katılım Bankacılığı, İslam Finans Hukuku, Faizsiz Bankacılık.

Islamic Finance’s Development and Legal Structure in Turkey

Abstract

The financial sector, along with the development of the global economy, is experiencing a substantial development and transformation process. Over time, it also creates new needs and paves the way for new financial market instruments. On the other hand, in many Muslim countries, despite existence of ancient Islamic economy, increasing influence of the conventional Neo-liberal financial markets is a fact. Islamic finance, shows a rapid development in Turkey, in parallel with the increasing popularity in the world. This study primarily focuses on development of Islamic finance in the Turkish laws, rules and regulations, and attempts to explain new regulations related to Islamic finance. The aim of this study is to determine the issues that are missing in the modern Islamic finance applications; to assist the process of new regulations, to identify the problems posed by existing regulations and to contribute to the process of amendments in whole or in part.

Summary

The financial sector, along with the development of the global economy, is experiencing a substantial development and transformation process. Over time, it also creates new needs and paves the way for new financial market instruments. On the other hand, in many Muslim countries, despite existence of the ancient Islamic economy, increasing influence of the conventional Neo-liberal financial markets is a fact. Islamic finance, shows a rapid development in Turkey, in parallel with the increasing popularity in the world. Especially the observed increase in the level of development and welfare in countries where the Muslim population is dense, and the willingness of Muslims to avoid interest, has accelerated the search for an alternative to the modern interest-based financing system. It has paved the way for emergence of financial institutions operating under the Islamic law. Islamic finance has come to the fore again as an alternative method to the interest-based systems in response to the problems that have arisen due to the fact that financial transactions are not asset-based. This is true especially after the recent global financial crisis in 2008. Demand for Islamic finance products demonstrate significant developments both at national and international level. In Turkey, practical applications of the Islamic financial system have accelerated due to the needs to serve the people who want to invest their savings according to the Islamic principles, bringing the resources that are kept away back to the economy; transferring funds from the Gulf countries to our country and ensuring equality of opportunity for the entrepreneurs applying Islamic principles in their economic life. This system, which has a large share in Islamic finance and is also referred to as Islamic banking or interest-free banking, has taken its place in the Turkish legislation and law under the name of participation banking. Yet, one of the important factors determining the development of the Islamic financial sector is applicability of the existing legal system and laws to the Islamic rules. This study primarily focuses on development of Islamic finance in the Turkish laws, rules and regulations, and attempts to explain new regulations related to Islamic finance. The aim of this study is to determine the issues that are missing in Islamic finance applications; to assist the legislators in the process of new arrangements, to identify the problems posed by the existing regulations in practice and to contribute to the process of amendments in whole or in part. To summarize, most basically, it is concluded that an interest-free system cannot be established over the laws of based on a system of interest. The interest-free Islamic finance system, cannot be established based upon the institutions of an interest-rate system. Therefore, foreign law and regulations should not have a significant place in the legalization of Islamic finance. In accordance with the form and essence of the work done for Islamic financial institutions (participation banking, Islamic insurance, Islamic stocks,

Leasing certificates, sukuk, etc.), and considering the practices in the world, it should be ensured that the activities of these institutions are based on Islamic legal principles. Legal arrangements should be made to eliminate the question marks regarding their suitability. These regulations should not only cover major banking or insurance transactions, but also the activities of all other businesses, from holding companies traded on the world stock exchanges to the small tradesmen. The development and growth of the Islamic finance sector in Turkey will depend upon changes in the law related to Islamic finance and banking. A proper legal basis should be established for the implementation of alternative dispute resolution methods (such as mediation, arbitration, etc.) in accordance with the essence of Islam regarding the conflicts between Islamic financial institutions that may occur with public institutions and organizations or other stakeholders operating in the sector. While implementing these changes, views of all parties related to Islamic finance should be taken into consideration, all modern international Islamic finance practices should be utilized, and the problematic practices carried out from traditional banking should be resolved due to the constraints arising from the existing laws. As a result, the primary obstacle to Islamic financial institutions is neither the scarcity of long-term investment areas, nor the risks that the traditional financial system faces with global crises, or the abundance of liquidity. The main problem is that although there are general provisions in all areas of life in Islamic religion, the Islamic financial institutions and organizations still have to implement their activities within the framework of traditional finance theories that are the products of neo-liberalism. In order to solve these problems, legal arrangements should be made in line with, in particular, the ideas of academics and practitioners operating in this field, those who know both the Islamic law and the current legal system very well.

Keywords: Islamic Finance, Islamic Law, Participation Banking, Islamic Finance Law, Interest-Free Banking

Giriş

İnsanoğlunun yeryüzü serüveninin başlamasından itibaren belirli yer ve zamanlarda oluşturulan piyasalarda insanlar bir araya gelip çeşitli yöntemlerle mal ve hizmet alışverişinde bulunmuş. Günümüzde piyasa ekonomisinin devamlılığı için finans ve bankacılık sektörü, toplumun hem kurumsal hem de bireysel finansal ihtiyaçlarını karşılayıp, fon akışı sağlamaktadır. Küresel finans sektöründe, İslami esaslara uygun şekilde faaliyetlerini yürüten finansal kuruluşlar da bulunmaktadır. Faizsizlik prensibine göre faaliyet gösteren bu finansal kuruluşların gelişimini izleyerek İslam ülkeleri dışındaki yabancı kuruluşlar da İslami finansa rağbet etmektedir.

Finans sektörüne genel olarak baktığımızda özellikle de son 40 yıllık süreçte önemli gelişmeler ve değişimler yaşandığı gözlenmektedir. Arap ülkelerinde ve Müslüman nüfusun yoğun olduğu diğer ülkelere görülen kalkınma ve refah düzeyinin yükselmesi ve Müslümanların faizden kaçınma isteği, faizli finansman sistemine alternatif arayışlarını hızlandırıp; İslam hukuku çerçevesinde faaliyet gösteren finansal kurumların her yerde ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

İslami finans, özellikle 2008’de ABD’de ortaya çıkan son küresel finans krizi sonrasında, finansal işlemlerin varlığa dayalı olmaması nedeniyle ortaya

çıkan sorunlara cevap olarak ve dünyadaki faize dayalı sistemlere alternatif olarak tekrar ön plana çıkmıştır. İslami finans ürünlerine yönelik talep ulusal ve uluslararası düzeyde önemli gelişmeler göstermektedir. Türkiye’de; faiz hassasiyeti nedeniyle âtıl tutulan kaynakları ekonomiye kazandırmak, Körfez ülkelerinden ülkemize fon aktarılması ve iktisadi yaşamında İslam esaslarına göre hareket eden müteşebbislere fırsat eşitliğinin temin edilmesi gibi ihtiyaçlardan dolayı İslami finans sisteminin kurulması için çalışmalar hızlandırılmıştır. İslami finansta büyük bir paya sahip olan faizsiz bankacılık veya İslami bankacılık sistemi, Türk hukukunda katılım bankacılığı adıyla mevzuattaki yerini almıştır.

Faizsiz bankacılığın ilk adımları, 1960’ların Mısır’ına uzanır. Türkiye’de ise 1983 yılında çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Özel Finans Kurumlarının (ÖFK) kurulmasına izin verilmiştir. Bu hukuki düzenleme sonucunda 1985 yılında Faisal Finans Kurumu ve Albaraka Türk faaliyete başlamıştır. ÖFK adıyla başlayan İslami bankacılık serüveni 19 Ekim 2005 tarihli 5411 sayılı bankacılık kanunu ile klasik iktisat ürünü faizli bankalar dışında İslami esaslara uygun faaliyet gösteren bankacılık olarak yasa kapsamına alınmıştır. Bu düzenlemeden sonra, Türkiye’de hızlı bir büyüme oranı yakalayan katılım bankacılığı, üç kamu bankasının da bu sektörde faaliyete başlamasıyla toplam banka sayısı altıya ulaşmıştır. 2020 itibarıyla katılım bankalarının 1200 civarında şubesi olup, bünyesinde 16 bin civarında personel çalışmaktadır.

Öte yandan, Türkiye nüfusunun tamamına yakını Müslüman olmasına rağmen, İslami finans da büyük bir paya sahip olan katılım bankalarının sektördeki paylarının %6’larda olması, İslami sigortacılığın yok denecek kadar az olması ve İslami sermaye piyasası araçlarının işlem hacimlerinin çok düşük olması, İslami finansın büyümesini engelleyen sorunlar olduğunu göstermektedir. Literatürde, bu sorunların temelinin ülkelerin hukuk sistemlerinden kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Bu çalışmanın amacı da, bu doğrultuda, İslami finansın Türk hukuk yapısındaki gelişimini değerlendirerek İslami finans araçlarının yaygın bir şekilde kullanılmasını teşvik etmektir.

Çalışmada genel olarak İslami finansın ortaya çıkış nedenleri üzerinde durularak, İslami finansta büyük bir paya sahip olan katılım bankacılığının tarihsel gelişimi, Dünya ve Türkiye’deki ilk uygulamalar hakkında açıklama yapılmış ve somut verilerle mevcut durum analiz edilmiştir. Daha sonra, Türkiye’deki İslami finansın mevcut hukuki yapısı incelenmiştir.

1. İslami Finansın Ortaya Çıkışı

Finans; terim olarak fon sağlama, yatırım kararlarını vermek ve en fazla kar elde ederek işletmenin piyasa değerini en yüksek yapmayı amaçlayan bilim dalıdır. İslami finans ise faizsiz bankacılık faaliyetlerini de kapsayan İslami esaslara uygun faaliyetlerin yapıldığı finansal sistem olarak tanımlanmaktadır. İslam’ın önemli kısıtlarından faiz; Arapça anlamı bolluk ve bağıştır. Ansiklopedik kaynaklarda borç verilmiş olan bir miktar paranın

geliri, kirası olarak ifade edilmektedir (Aydemir, 2001, s.1). Diğer bir ifade ile konusu belli bir miktar paranın geri ödenmesi olan borçlarda, borcun ortaya çıktığı veya vadesinin dolduğu tarihten, ödemenin yapıldığı tarihe kadar borçlunun geçen sürede paradan faydalanması nedeniyle alacaklıya yasa ya da sözleşme hükümleri çerçevesinde belli bir oran üzerinden bir bedel ödemesine faiz denilmektedir (Tekinay, Akman, Burcuoğlu ve Altok, 1996, s.1045).

İslami finansın ortaya çıkmasının en önemli sebebi İslamiyet'teki faiz yasağıdır. Diğer semavi dinlerde faiz yasaklanmış olmasına rağmen, çeşitli dönemlerde faizli işlemler süregelmiş ve günümüzde finansal sistemin ayrılmaz bir parçası haline gelmiş. İslam, hayatın her alanını kapsayan yeni düzenlemeler getirmiş. Konuyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın alışı verisi helal, faizi ise haram kıldığı (Bakara, 2/275), faiz yiyenlere acı bir azap hazırladığı (Nisa, 4/160-161), bildirilerek faiz kesin bir şekilde yasaklanmış. İslamın ikincil kaynağı hadislerde de faiz yasaklanmış; Hz. Muhammed (s.a.v.) faiz, yiyene ve yedirene, şahidine ve katibine lanet ederek kınamış (Müslim, 'Müsakat' 105). Müslümanlar bu faiz yasağı sebebiyle finansman ihtiyaçlarını karşılamak için faizsiz yollar aramış. İslam öncesinde de uygulamaları olan Mudaraba, Müşaraka, İcara vb. iş ortaklıkları kurmuşlar. İş ortaklığı günümüzde de uygulaması olan Mudaraba yöntemine dayandırılmış ve Hz. Hatice Validemiz de çevresinde güvendiği kişilerle Mudaraba yöntemiyle ticaret yapmış. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bizzat kendisi de eşi Hz. Hatice ile "Mudarip" olarak faaliyette bulunmuş (Gedikli ve Erdoğan, 2016, s. 210).

Finansal sistemin gelişmesiyle Müslümanlar toplumda adalet ve eşitlik içerisinde hizmet vermek amacıyla konvansiyonel (geleneksel) finansal sisteme alternatif bir yapı oluşturmak için çalışmalara başlamış. İslam, insanların topluluk halinde yaşarken oluşabilecek bütün eşitsizlikleri ortadan kaldıran birçok hukuki düzenleme getirmiş (Pehlivan, 2016, s. 300). Diğer taraftan sermayeye ihtiyacı olan sanatkarlar, işletmeciler ve bireyler için gerekli olan finansman İslam hukuku çerçevesinde nasıl sağlanabilir, finansman faaliyetleri için gerekli kurum ve kuruluşlar nasıl kurulabilir gibi sorulara aranan cevaplar İslami finans kurumlarından İslami bankaların doğuşuna yol açmış (Doğan, Kaya, ve Narççek, 2017, s. 178). Ayrıca konvansiyonel bankalar uzun vadeli krediler yerine kısa vadeli ve faiz oranı yüksek kredileri kullandıklarından, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları olumsuz etkilenmektedir. İslam ülkelerinde yaşayan bireyler biriken sermayeleri finansal pazarlara çekmek için İslami prensipler ışığında seri bir sistemi oluşturmaya çalışmakta ya da ülkelerinde uygulanmakta olan sistemlerin işleyişlerinde düzenlemeler yaparak faizsiz işlem yapan kurumlar haline getirmeye çaba göstermektedir.

2. Dünya’da İslami Finansın Gelişimi

Günümüzde konvansiyonel finansa kıyasla hızlı gelişmekte olan İslami finansın önemli aracı kurumu İslami bankalardır. Bu sebeple İslami finansı anlayabilmek adına Dünya’daki İslami bankacılığın tarihsel gelişiminin değerlendirilmesi gerekmektedir. İslami bankacılık, Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde faaliyete başlamasına rağmen ABD, Avrupa ve Uzak Doğu ülkelerinde de rağbet görüp faaliyet göstermektedir.

Faizsiz finansın tarihsel gelişimi insanlık tarihi kadar eskidir. Yazılı kaynaklarda finansal faaliyetlerin büyük bir bölümünü oluşturan bankacılık faaliyetleri Hammurabi yasalarına kadar uzanmaktadır. Babil hükümdarı Hammurabi, faiz oranına sınır getiren, tefeciliği önlemek için devletin kontrolünde faizli işlemlerin yapılmasını düzenleyen, hem borçluya hem de alacaklıya haklar veren yasalar çıkarmış (Aktepe, 2010 s. 45). Yine, M.Ö. 600-465 arasında Fırat nehri kıyılarında yaşayan Egibi ve Murashu ailelerinin faizsiz finansman sağladıkları bildirilmektedir. Ancak, Tevrat’taki faiz yasağına rağmen, sonraki dönemlerde faizli işlemler Yahudilerde yaygın olarak yapıldığı görülmüş (Kelleroğlu, 2017, s. 159).

Bankacılık faaliyetlerinin İslam dünyasında ilk ortaya çıktığı dönem Abbasiler (750-1258) dönemi olmuş (Çelik, 2015, s. 81). Müslümanlar büyük fütihat hareketleri dolayısıyla geniş bir coğrafi bölgede ticaret yapmış (Atar, 2017, s. 1034). Özellikle fetihler sonucunda ele geçirilen ganimetler ve müsadere gibi siyasi gelişmelerle devlet hazinesinde sermaye birikimi olmuş. Finansman ihtiyacı devlet tarafından karşılanmış ve biriken sermayeyle sosyal ihtiyaçlar giderilmiş. İslamiyet’in doğuşu ile beraber Müslümanlar, kaynakları üretime dayalı faaliyetlere ve tüketicilerin ihtiyaçlarına yönelik faizsiz yöntemler uygulamış (Chapra, 2018. s. 162).

İslami finansın modern tarihi XIX. yüzyıla dayanmaktadır. Muhammed Hamidullah’a göre, bu yönde bilinen ilk hareket 1891’de Haydarabad’da gerçekleşmiş (Islahi, 2014, s. 38). XX. yüzyıl’ın başında ise I. Dünya savaşının yaptığı tahribatlar onarılmadan hemen sonrasında 1929 yılında dünyada yaşanan ve “Büyük Buhran” diye adlandırılan küresel ekonomik kriz ve daha sonra II. Dünya savaşı yapılması ile tüm dünyada ekonomik sıkıntılar baş göstermiş. Ülkeler ekonomik krizi çözmek ve kalkınmayı sağlamak için yoğun bir arayış içine girmiş. Bu tarihlerde bağımsızlıklarını kazanan Endonezya, Malezya ve Pakistan gibi ülkelerdeki Müslüman ilim adamları iktisadi kalkınma için ihtiyaç duyacağı fonları batıdaki neoklasik finans sistemine benzer gelişmiş bir İslami finans sistemi ile sağlanabileceğini ileri sürmüş (Canbaz, 2016, s. 152).

Avrupa bankalarında faizsiz işlemler ilk olarak XX. yüzyılın başlarında 1920’lerde Bahreyn Hükümeti tarafından Standart Chartered’in ortağı olan Eastern Bank’ın şube açmasına izin vermiş. Aynı tarihlerde Hollanda’nın ulusal bankası olan ABN-Amro’nun ortağı Handelsbank of the Netherlands Cidde’de bir şube açmış olup Hollandalı-Endonezyalı hacıların karşılıklı para değişimini gerçekleştirmelerine imkan verilmiş (Sobol, 2015, s. 189).

Modern İslami bankalarının ilk bilimsel çalışması 1940'lı yıllarda Hindistan'da yapılmış ve aynı yıllarda Faizsiz bankacılık benzeri uygulamalar Malaya'da görülmüş (Gedikli ve Erdoğan, 2016, s. 211). İslami bankacılık uygulamalarına yönelik ilk deneme En-Neccar'ın, II. Dünya harbinden sonra Almanya'da faaliyet gösteren tasarruf bankalarının Almanya'nın ekonomik gelişmesinde gösterdiği olumlu performanstan etkilenmesi sonucu ortaya çıkmış (Bayındır, 2005, s. 41). Mısır Devlet Başkanı olan Cemal Abdünnasır döneminde tüm bankaların devletleştirilmesi akımına karşı alternatif olarak 1963 yılında Ahmed En-Neccar tarafından Mısır'da Nil vadisindeki Mit Ghamr'da kurulan banka dünyada İslami bankacılığın ilk uygulaması olarak kabul edilmektedir. (Kaya, 2017, s. 22). Bu İslami banka 1967 yılında kapanmış. Ancak bu ilk denemeden sonra İslam hukuku ilkeleri çerçevesinde faaliyette bulunmanın mümkün olduğu görülmüş ve bu yöndeki çalışmalar hız kazanmış. Mısır'da devlet desteği ile 1971 yılında Nasr Sosyal Bankası kurulmuş (Doğan ve diğerleri, 2017, s. 179). Aynı tarihlerde, Phillipine Amanah Bank kurulmuş (Siddiqi, 2001, 8). Finans sektöründe İslama uygun faaliyet göstermek amacıyla Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ülkeler tarafından kamu finansmanında yaşanan sorunlara bir çözüm bulmak amacıyla 1975 yılında Suudi Arabistan'da uluslararası bir yapıya sahip İslam Kalkınma Bankası (İKB) kurulmuş. Bunu takiben Dubai İslam Bankası ve 1977'de de Faisal İslam Bankası olmak üzere Mısır'da ve Sudan'da iki özel banka kurulmuş.

Günümüzde İslami finansın İslam hukuk kurallarına uyumunu sağlamak için faaliyet gösteren çeşitli kuruluşlar bulunmaktadır. Malezya'da 2002 yılında kurulan İslami Finansal Hizmetler Kurulu (Islamic Financial Services Board-IFSB), İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma Merkezi (SESRI) ve Bahreyn merkezli 1991 yılında kurulan İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Örgütü (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions-AAOIFI) bunlardan birkaçı olup, bu kuruluşlar İslami finansa ilişkin raporlar yayınlarak İslami finansal kuruluşların sağlamlığını ve istikrarını destekleyen ve artıran uluslararası standartları belirlemektedir (Islahi, 2014, s. 43). Aynı zamanda sermaye piyasaları, bankacılık ve sigorta sektörlerini için rehber ilkeler oluşturmaktadır.

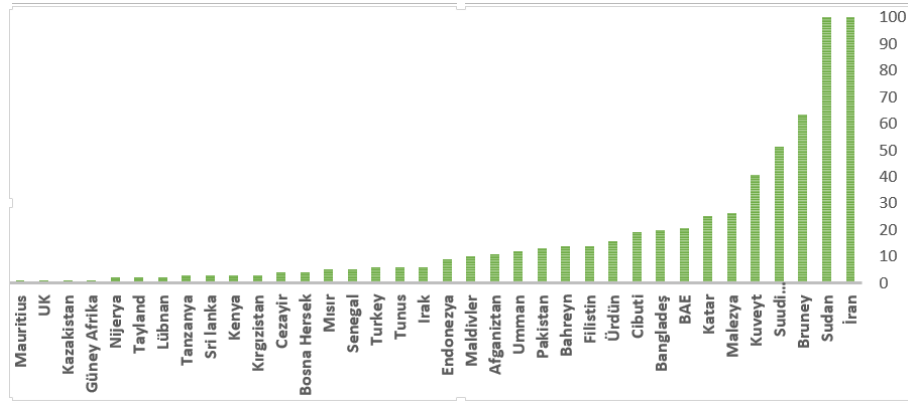
İslami finans piyasasında önemli bir yere sahip ilk borsa, İstanbul'da 1866 yılında faaliyete başlayan Dersaadet Tahvilat Borsası kabul edilmektedir. Bu borsada birçok şirket yer almakla beraber bu şirketlerin faaliyet alanlarının İslami ilkelere uygunlukları göz ardı edilmiş. İslami usullere uygun faaliyet gösteren ilk borsa ise Sudan'da 1995 yılında Khartoum Stock Exchange adıyla kurulmuş (Camgöz, 2018, s. 27).

Günümüzde küresel İslami finans sektöründe yer alan ülkelerden İran ve Sudan'da bankacılık sektörü %100 İslam'a uygun kabul edilmektedir. IFSB'nin 2019 Temmuz ayında yayımladığı rapora göre İslam ülkeleri kendi

ülkelerinde faaliyet gösteren tüm bankaların pay oranlarının içerisinde İslami bankacılık pay oranları Şekil 3.1’de verilmiş. İslami bankacılık payı en yüksek olan İran ve Sudan’dan sonra Brunei’de İslami bankacılık payı %63.6 (2017:%61.8) olarak gerçekleşmiş. Bu ülkeyi %51.5 (2017:%51.5) Suudi Arabistan, %40.6 (2017:%39.3) Kuveyt, %26.5 (2017:%24.9) Malezya, %20.6 (2017:%20.0) Birleşik Arap Emirlikleri(BAE), %20.1 (2017:%19.8) Bangladeş ve %15.6 (2017:%15.5) Ürdün izlemektedir. Sıralanan tüm bu ülkelerde İslami bankacılık paylarının artışı görülmekle birlikte Suudi Arabistan’da oransal herhangi bir değişim olmamış. Katar ise %0.5’lik bir oran düşüşü ile %25.2(2017:%25.7)’ye gerileyen tek ülke konumundadır. İslami finans sektöründe önemli bir yere sahip olan bu ülkelerde İslami bankacılık varlıklarının oranı %91(2017:%92) ve halen borç vadesi gelip ödenmemiş sukuk ihraçlarının da %80(2017:%82)’ini teşkil etmektedir (IFSB, 2019 s. 11). Türkiye’de İslami bankacılığın bankacılık sektöründen aldığı pay oranı %6 olup, 36 ülkenin yer aldığı sıralamada 21. sırada yer almaktadır.

Şekil 3.1. Ülkelerin Toplam Bankacılık sektöründeki Aktif Büyüklüklerine Göre İslami Bankacılık Payları

Kaynak: IFSB’nin 2019 Temmuz raporu verilerinden yararlanarak çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

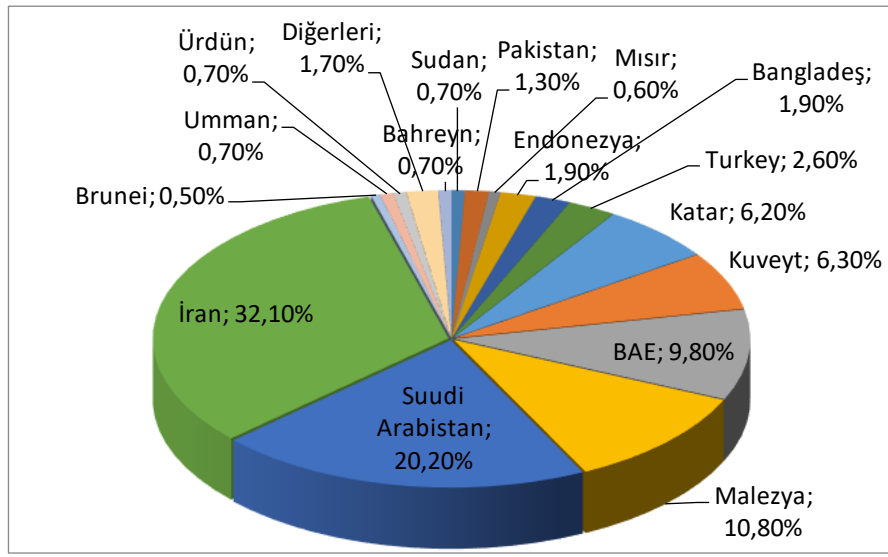
İran bankacılığında faiz yasağı nedeniyle tarihsel süreç içerisinde küresel İslami bankacılıktan Şekil 3.2.’de görüleceği üzere %32.1 ile en yüksek payı almaya devam etmektedir. Bu ülkeyi sırasıyla %20.2 ile Suudi Arabistan, %10.8 ile Malezya, %9.80 ile BAE ve %6.30 ile Kuveyt takip etmektedir. İslami bankacılığın yaklaşık %80 ‘ine sahip bu beş ülkeden özellikle Malezya bir önceki yıla göre İslami bankacılık alanında %71’lik büyümeye kaydetmiştir. İslami bankacılık alanında hızlı bir büyümeye yakalayan diğer beş ülke ise sırayla Katar, Türkiye, Bangladeş, Endonezya ve Bahreyn olduğu görülmektedir.

Küresel İslami finans sektöründe İslami bankacılığın toplam aktifleri yaklaşık 1.57 trilyon (2017:1.56 trilyon) ABD doları seviyesinde gerçekleşerek bir önceki yıla göre %0.9 büyümeye oranı yakalamış (IFSB, 2019, s. 12). Şekil 3.3.’de İslami bankacılığın İslami finans pazarından aldığı pay oranı bir önceki yıla göre %76’dan %71,7’ye gerilemiş. Bu düşüşün sebebi

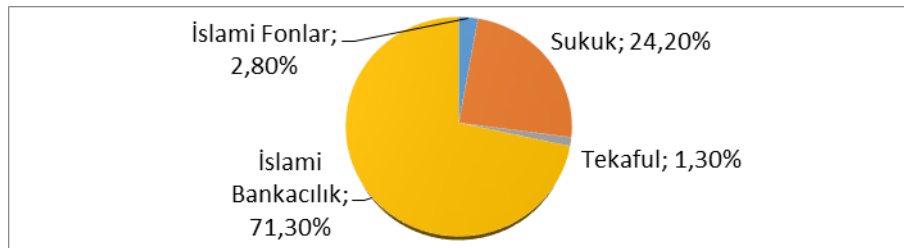
bankacılık faaliyetleri sırasında gösterilen amortismanlar ve gelişmekte olan ülkelerdeki döviz kurlarından kaynaklanan finansal krizler gösterilmektedir. İslami sigorta olarak tabir edilen Tekafül piyasa değeri 26.1 milyar ABD dolarından 27.7 milyar ABD dolarına yükselmiş. Tekafül %6.1 gibi önemli bir büyüme gerçekleştirmesine rağmen İslami finans sektöründeki payı olan %1.3 değişmemiş. Sukuk ihraçları ile oluşan varlıkların payı %24.2'lik bir kısmı teşkil etmektedir. Diğer İslami fonların payı da %2.8'lik kısmı oluşturmaktadır. Dünyada en fazla sukuk ihraç eden ülke Malezya olup, küresel sukuk ihraçlarının %69'una sahiptir. Malezya'nın ardından %12'lik payla ikinci sırada Suudi Arabistan gelmektedir. Türkiye ise %3'lük oran ile beşinci sırada yer almaktadır.

Şekil 3.2. Küresel İslami Bankacılık Varlıklarının Payı

Kaynak: IFSB'nin 2019 Temmuz raporu verilerinden yararlanarak çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3.3. Küresel İslami Finansın Sektörel Bileşimi

Kaynak: IFSB'nin 2019 Temmuz raporu verilerinden yararlanarak çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

3. Türkiye’de İslami Finansın Gelişimi

Osmanlı devletinde, İslam dinindeki faiz yasağına rağmen, faiz uygulamaları XIX. yüzyılda yaygın bir şekilde uygulanmış. Mecellede faize ilişkin açık hüküm bulunmaması ve faize sınırlamalar getirmek amacıyla 22 Mart 1887 tarihinde Murabaha Nizamnamesi kabul edilmiş (Feyzioğlu, 1980, s. 811). Murabaha Nizamnamesi, adi işler açısından 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun 19.12.1984 tarihinde yürürlüğe girene kadar yürürlükte kalmış. İlk milli banka olan Ziraat Bankası Murabaha Nizamnamesine göre kurulmuş. Ziraat Bankası günümüz konvansiyonel bankaların İslami bölümlerini anımsatacak şekilde 20 Mayıs 1914 tarihinde çıkarılan Ziraat Bankası kanunu ile İslam hukuk kurallarını resmi olarak dünyada ilk kez uygulayan bankadır. (Atar, 2017, s. 1050). Yine Osmanlı döneminde 13 Adapazarlının bir araya gelerek 13 Ocak 1913 tarihinde Murabaha Nizamnamesine göre kurulan Adapazarı İslam Ticaret Bankası Dünya’da adında İslam kelimesi geçen ilk bankadır (Kutluata, 1970, s. 77).

Körfez ülkelerinde 1970’li yıllarda petrol fiyatlarında meydana gelen artış ve dünya genelindeki ekonomik durgunluk sonucu Türkiye’de kamu tarafından İslami finansa yönelik atılan ilk adım olarak 1975’teki Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB)’nın kuruluşu gösterilebilir (Bayındır, 2015, s. 119). DESİYAB yurt içi ve yurt dışındaki tasarruflara hitaben piyasaya sürdüğü DESİYAB Ortaklık Sertifikaları (DOS) ortaklığa dayalı faizsiz finans ürünlerinin ilki olarak değerlendirilebilir. İslami finansın hukuksal çerçevesine sahip olmaması sebebiyle sonraki dönemde İslami bankacılık ilkelerinden uzaklaşmış. Buna rağmen Türkiye’de İslami bankacılığın kurulması için DESİYAB önemli bir deneyim olmuş ve İslami bankacılık faaliyetlerinin başlamasına büyük katkı sağlamış.

1980 sonrasında İslami finans alanındaki eksikliği gidermek için 22.07.1983 yılında çıkarılan 70 sayılı kanun hükmünde kararnamenin 90. maddesi ile bankalar dışında kurulacak özel finans kurumlarının bankalar kanununa tabi olmayacağı ve bu kurumların tabi olacağı mevzuat hükümlerinin Bakanlar Kurulunca tespit edileceği hükmüne yer verilmiş. Bu yasal hüküm ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki kanun uyarınca Bakanlar Kurulu’nun 16.12.1983 tarihinde almış oldukları 83/7506 sayılı Kararı, buna ilişkin Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı çıkardığı 25.02.1984 tarihli Tebliği ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın(TCMB) belirlediği kurallar çerçevesinde Özel Finans Kurumları (ÖFK) faaliyet göstermeye başlamış. Çıkarılan kararname sonucunda ÖFK’ya ilişkin düzenleme ve denetleme yetkisi Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Merkez Bankasına verilmiş. Faaliyete başlayan bu ÖFK’lar kısa sürede hızlı bir gelişim göstererek mali piyasanın güvenini kazanmış. ÖFK’ların hızlı gelişim göstermelerinde zorunlu karşılık oranlarının cari hesapları için %10, yatırım hesapları için %1 uygulanırken geleneksel bankaların mevduat hesapları için bu oran %15 olarak uygulanmasının da etkisi vardır (Hatipoğlu, 2019, s. 131). Bu durum ÖFK için avantaj sağlamış olmakla beraber bu süreçte birçok zorluklarla karşılaşmışlar. Örneğin ÖFK’nın

yapacağı reklamlarda İslam veya şeriat benzeri kelimelerin kullanılması yasaklanmış (Özdemir ve Aslan, 2017, s. 22).

Bilindiği üzere normlar hiyerarşisinde Bakanlar Kurulu Kararı Kanun Hükmünde Kararnameden sonra gelmekte ve şekil şartları bakımında değiştirilmesi daha kolaydır. Finansal piyasalarda güven unsuru olarak görülen ÖFK'ların bir kanunla değil de Bakanlar Kurulu Kararı ve tebliğlerle faaliyet alanlarının düzenlenmesi ve denetlenmesi tartışma konusu olmuş ve bu durum hem yabancı yatırımcılar açısından hem de ÖFK çalışanları bakımından bir tedirginlik oluşturmuş. ÖFK'ya yönelik mevzuat düzenlemesinden sonra konuyla ilgili ikinci önemli düzenleme Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında 29.02.1984 tarih ve 2983 sayılı kanun ile alt yapı yatırımlarının finansmanı amacıyla Gelir Ortaklığı Senetleri (GOS)'nin ihracına izin verilmiş. Yine aynı yıl Kar ve Zarar Ortaklığı Belgeleri (KOB)'nin uygulanmasına geçilmiş (Bayındır, 2015, s. 120). 1985 yılında ilk ÖFK'lerden Faisal ÖFK ve Albaraka Türk ÖFK, kuruluşlarını tamamlayarak faaliyete başlamış. Kuveyt Türk Evkaf ÖFK 1988 yılında, Anadolu ÖFK 1991 yılında, İhlas ÖFK 1995 yılında ve Asya ÖFK 1996 yılında kurularak faaliyete başlamış.

Diğer önemli bir gelişme 4389 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 23.06.1999 tarih ve 23734 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesi akabinde 17.12.1999 tarih ve 4491 sayılı kanunla değişiklik yapılmasıdır. Bu değişiklikle ÖFK'nın kurulmasına dayanak olan 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve bu karara istinaden çıkarılan tüm yasal düzenlemeler yürürlükten kaldırılarak bankacılık kanununda düzenlenmiş. Ancak ÖFK'ya ilişkin ayrıntılı düzenleme yapılması için iki yıllık geçiş süreci öngörülmüş ve bu süreçte ÖFK'lara ilişkin yapılan tüm düzenlemelerden 4389 sayılı kanuna aykırı olmayan hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiş. İki yıllık sürenin sonunda ÖFK'nın Faaliyetleri hakkındaki yönetmelik 20.09.2001 tarih ve 24529 sayı ile Resmi Gazete' de yayımlanmış. Bu yönetmelik ÖFK'ların faaliyetlerinde önemli bir değişiklik meydana getirmemiş. 4389 sayılı bankacılık kanununun ifadesiyle mevduat toplama yetkisi bulunmayan ÖFK yine eskisi gibi özel cari hesaplar ve katılma hesapları aracılığıyla fon toplayabilir, ekonomik faaliyetleri desteklemek için ticarete konu her türlü malı temin edebilir, kiralayabilir ve ortaklık yoluyla yatırımları finanse edebilir. Ayrıca diğer bankacılık faaliyetlerini yapabilir duruma getirilmiş.

ÖFK'lara ilişkin yapılan değişikliklerden biri de 12.05.2001 tarih ve 4672 sayılı kanunla 4389 sayılı bankalar kanununa 20/6. maddesine eklenen fıkrayla ÖFK Birliği'nin kurulması, toplanan fonlara ilişkin güvence fonunun oluşturulması, faaliyetleri sona eren ÖFK'nın tasfiyesine ilişkin değişiklikler getirmesidir. Yine aynı değişikliklerle ÖFK'larca verilen teminat mektuplarına ilişkin sorun ortadan kalkmış. Daha önce bazı kamu kurumları kendi mevzuatlarında bankalarca verilen teminat mektuplarının

geçerli olduğuna ilişkin hükümlerden dolayı ÖFK’nın vermiş olduğu teminat mektuplarını kabul etmemekteydi.

ÖFK’lara ilişkin yapılan tüm bu düzenlemeler ülkemizde yaşanan kriz dönemlerinde gerçekleşmiş. Önce 28 Şubat kriziyle ÖFK’ların kapanması ya da geleneksel bankacılığa dönüştürme tartışmaları yaşanmış akabinde 2001 yılında meydana gelen kriz ile de tüm bankacılık sistemi büyük bir yara alarak 20’ye yakın banka TMSF’ye devredilmiş. Bu krizlere rağmen ÖFK finansal sistem içinde ayakta kalmayı başarabilmiş. Kriz döneminde bankacılık sektörü içindeki payları %1’e kadar düşen ÖFK, Türkiye’de ekonominin düzelmeye başlamasıyla 2003 yılında payı %2’ye 2005 yılında da %2,4’ yükselmiş (Gedikli ve Erdoğan, 2016, s. 238).

2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile İslami finans rağbet görmeye başlamış. 2008 yılındaki küresel finans krizinden sonra İslami finans yükselişe geçmiş. Türkiye’de İslami finans türevlerinden olan ilk İslami sigortacılık (Tekafül) şirketi olan Neova sigorta 2009 yılında kurulmuş. Aynı tarihlerde Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)’nin kamuya ait paylarına endekslenen Gelire Endeksli senetler (GES)’in piyasaya sürülmesi ile devlet iç borçlanma senetlerinin çeşitlerinin artırılması amaçlanmış (Bayındır, 2015, s. 128). Fakat diğer senetler gibi bunlarında ömrü çok kısa olmuş. Diğer önemli bir gelişme Kuveyt Türk katılım bankası tarafından Londra borsasında ilk Sukuk ihracı 2010 yılında gerçekleşmiş. Devlet tarafından ilk Sukuk ihracı ise 2012 yılında yapılmış. İslami finans alanındaki bu gelişmeler beraberinde İslam hukuk kuralları çerçevesinde borsada işlem görmekte olan hisse senetlerine ilişkin ilk kez Katılım endeksi oluşturulmuş. Aynı tarihlerde ilk faizsiz bireysel emeklilik şirketi kurulmuş.

2019 yılına gelindiğinde, Türkiye’de bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü tablo 3.1.’de görüleceği üzere 2019 yılında %16,2 büyümeye kaydederek 4.491 milyar TL’ye ulaştığını görmekteyiz. Katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü %37,5 büyümeye kaydederek 284 milyar TL’ye ulaşmış. Katılım bankaları en iyi performansı toplanan fonlarda %57,4’lük bir artışla 215 milyar TL’ye ulaşarak göstermiş. 2018 yılı sonunda Türkiye’de faaliyet gösteren 6 Katılım Bankasının 1.122 şubesi bulunmaktaydı. Katılım Bankacılığı sektörü olarak 2019 yılında toplam 57 yeni şube açılması ile şube sayısı 1.179’a ulaşmıştır. Bankacılık sektöründe şube sayısı, toplam istihdam edilen personel sayısı azalmasına rağmen Katılım Bankalarında artış yaşanmıştır. Katılım Bankalarında %2,5 artışla istihdam edilmekte olan personel sayısı 16.040 kişidir. Katılım Bankalarında istihdam edilen bu personel sayısı tüm sektörün %7,2’sini oluşturmaktadır. Diğer taraftan katılım bankalarının Türk bankacılık sistemi içerisinde aldığı payda önemli bir artış olmasına rağmen şekil 3.2.’de görüleceği üzere toplanan fonda %8,4, kullandırılan fonda %5,5, toplam aktifte %6,3, öz varlıkta %4,4, net karda ise %4,9 gibi küçük bir pay oranına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.1. Bankacılık Sektörü ve Katılım Bankalarının Finansal Büyüklükleri (Milyon TL-Ağustos 2019)

FİNANSAL BAŞLIKLAR	BANKACILIK SEKTÖRÜ			KATILIM BANKALARI		
	Aralık 2019	Aralık 2018	2019/2018 (Değişimi%)	Aralık 2019	Aralık 2018	2019/2018 (Değişimi%)
Toplanan Fonlar	2.576.404	2.051.166	25,6 %	215.893	137.220	57,4 %
Kullandırılan Fonlar	2.739.736	2.465.582	11,1 %	149.475	124.562	20,0 %
Takipteki Alacaklar(Brüt)	150.108	96.611	55,4 %	7.763	5.050	53,7 %
Toplam Aktif	4.491.708	3.867.135	16,2 %	284.450	206.806	37,5 %
Öz Varlık	492.384	421.185	16,9 %	21.762	16.780	29,7 %
Net Kar	49.753	53.522	-7,0 %	2.433	2.123	14,6 %
Personel Sayısı	204.626	207.716	-1,1%	16.040	15.654	2,5%
Şube Sayısı	11.374	11.565	-1,7 %	1.179	1.122	5,1 %
Kaynak: TKBB, (http://www.tkbb.org.tr), 10.01.2020						

Tablo 3.2. Katılım Bankalarının Sektördeki Pay Oranları

	Aralık 2019	Aralık 2018
Toplanan Fonda	↑ 8,4%	6,7%
Kullandırılan Fonda	↑ 5,5%	5,1%
Toplam Aktifte	↑ 6,3%	5,3%
Öz Varlıkta	↑ 4,4%	4,0%
Net Karda	↑ 4,9%	4,0%
Kaynak: TKBB, (http://www.tkbb.org.tr), 10.01.2020		

4.TÜRKİYE'DE İSLAMİ FİNANSIN HUKUKİ YAPISI

Birçok hukuk sisteminde olduğu gibi İslam hukukunda da sözleşme özgürlüğü vardır. İslam hukukunun temel kaynaklarında bir kısıtlama olmadığı sürece her türlü sözleşme yapılabilir. Bu çerçevede İslami finans kurumları tarafından İslam esaslarına uygun geliştirilmiş olan finansman vb. yöntemler; Mudaraba, Müşaraka, Muarabaha, Selem, İstisna, Teverruk, Karz-ı Hasen, Vekalet, Sukuk ve Tekafül olmak üzere on sınıfa ayrılabilir. Bu bölümde bu İslami finans yöntemlerinin Türkiye'deki mevcut hukuki yapısına ilişkin bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Dünyada bazı İslam ülkelerinde İslami finans yasaları geleneksel finans yasalarından (ör. Kuveyt ve Malezya) ayrı kabul edilirken bazılarında İslami finans yasaları, mevcut finans hukukunun bir bölümünün içinde (ör.

Bangladeş ve Endonezya) kabul edilmiştir. Bazı ülkelerde ise İslami finansa ilişkin yasalarda faizli işlemler tamamen yasak olduğu için sadece İslami bankacılık yasaları (İran ve Sudan) bulunmaktadır. Türk mevzuatında ise İslami Finans sistemine ilişkin ayrı yasalar olmamakla beraber katılım bankacılığına ilişkin düzenlemeler bankacılık kanununda ve diğer sair mevzuatta kısmi düzenlemeler yer almaktadır.

4.1. Katılım Bankalarının Hukuki Yapısı

5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun 2005 yılında yürürlüğe girmesi Türkiye’de Katılım Bankacılığı ile ilgili yapılan en önemli düzenlemelerdendir. Katılım bankacılığı; dünyada İslami bankacılık veya faizsiz bankacılık olarak tabir edilen bankacılık modelinin ülkemizdeki adıdır. Finansman işlemlerinin İslam’a uygun faizli işlemlerden kaçınılarak yapıldığı katılım bankacılığında, tasarruf sahiplerinden toplanan fonlar, işletilmek üzere ödünç alınarak, finansman ihtiyacı olan işletmeciler ile fonların işletilmesi üzerine kar zarar ortaklığı kurulmaktadır.

Katılım bankaları konvansiyonel bankalar gibi ihtiyacından fazla elinde fon bulunan kişilerden bu fonları toplamaktadır. Bu toplanan fonlarla bankalar, hem müşterilerinin fon ihtiyacını gidermekte hem de fon fazlası olan kişilerin tasarrufları değerlendirilmektedir (Yüksel, 2016, s. 176). Katılım Bankaları Bankacılık Kanunu’nun 3. Maddesine göre özel cari hesaplar ve katılım hesapları ile fon toplayabilmektedir. Katılım bankalarındaki cari hesaplar faizli bankalardaki cari hesaplara benzemekte olup, basit bir emanet hesabıdır. Katılım bankalarının cari hesapları, sıfır maliyetle fon sağladıklarından bankanın fon kaynakları arasında görülmektedir (Özer ve Şekeroğlu, 2017, s. 18). Katılma hesapları ise 1 ay, 3ay, 6 ay, 1 yıl ve daha uzun süreli olarak açılabilir. Ayrıca bir aydan kısa olmamak şartıyla kırk vadeli (32 günlük, 44 günlük) olarak tabir edilen ara vadeli katılım hesapları da açılabilir. Katılım hesaplarındaki fonlara vade sonunda katılım bankalarınca belirlenen stratejiler çerçevesinde kar payı dağıtılmaktadır. Katılma hesapları katılım bankacılığı sisteminin temel yapıtaşları olup, katılım bankalarının en önemli fon kaynaklarını oluşturmaktadır (Dikkaya ve Kutval, 2014, s.39). Yatırımcı vade dolmadan önce katılma hesabından para çektiği zaman konvansiyonel bankalarda yaşanan vade faizi bozulması işlemi katılım bankalarında olmamakla birlikte vade sonunda yatırımcıya hesapta kalan fon miktarı üzerinden kar dağıtımı yapılır (Sümer ve Onan, 2016, s. 303). Katılım hesabına fon yatıran müşteriye kar garantisi verilemeyeceği gibi anaparanın garantisi de olmaz. Her zaman kar edilecek bir durum da söz konusu değildir. Ancak bilanço döneminde bazı projelerde zarar meydana gelse dahi katılım bankaları, birçok projede kar elde etmelerinden dolayı, kuruluşundan bu yana katılım hesabı müşterilerine zarar dağıtımını yapmamış.

Katılma hesaplarında biriken fonlar İslami finans yöntemlerinden olan Mudaraba yöntemine benzer şekilde taraflardan birinin sermaye diğerinin emek koyarak iki kişi arasında gerçekleşen bir ortaklık sözleşmesi ile banka

sermaye sahibi, finansman sağladığı kişiler ise çok kişiden oluşan mudarip tarafı oluşturur (Çelik, 2017, s. 392). Kurulan ortaklıktan faaliyet sonucunda elde edilen kar, ortaklık sözleşmesinde belirtilen oranlarda banka ve yatırımcı arasında paylaşılır. Zarar olması durumunda zarar sermayedara (katılım bankasına) aittir. Yatırımcı zarara katlanmaz, çünkü bu durumda yatırımcının da emek ve çabası zayi olmuş olur (Affane, 2012 s. 278).

Bankacılık kanunun krediler ile ilgili 48/1.maddesinde; katılım bankaları hem birinci fıkradaki (bankalarca verilen nakdi krediler, konragarantiler, ciro, ters repo işlemlerinden alacaklar vb.) faaliyetleri yapabilir, hem de ikinci fıkrasında sadece katılım bankalarına özgü (finansal kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı, kar ve zarar ortaklığı yatırımları vb) faaliyetleri yapabilirler. Katılım bankaları bu maddeye göre İslami finansman yöntemlerinden Müşaraka yöntemini uygulamaktadırlar. Müşaraka günümüz sermaye şirketlerinden komandit şirkete benzer bir yöntemdir. Kar veya zararın paylaşılması şartıyla iki veya daha fazla kişinin belirli bir tutarda öz sermayeye katıldığı bir ortaklık türüdür (Çürük, 2014, s. 3). Ancak 48. maddeye göre banka aktifinde yer alan her varlık özü itibarıyla kredidir. Bu şekilde Türkiye’de faizsiz finans yöntemlerinden olan Müşaraka yatırımı yapılmamakla birlikte Konvansiyonel bankalara benzer şekilde yapılmaktadır (Dinç, 2017, s. 1325).

Yine 48. maddeye göre Katılım bankaları İslami finansman yöntemlerinden Murabaha yöntemini çok sık uygulamaktadır. Uygulamada Murabaha; katılım bankaları, müşterisinin ihtiyacı olduğu malı üçüncü kişiden satın alıp, vade farkını ekleyerek müşterisine satması gerekirken mevzuat gereği müşterisini vekil tayin ederek müşterisinin talep ettiği malı almasını sağlamaktadır (Tekbaş, 2013, s. 5). Pratik ve getirisi yüksek olmasıyla beraber sağlanan finansman, bir eşyaya bağlı olarak verildiği için finansmanın risk oranı çok düşüktür (Yanpar, 2014, s. 159). Yaygın olarak kullanılmasının sebebi uygulama şeklinin basit olması ve konvansiyonel bankaların (menkul-gayrimenkul kredileri) finansman yöntemine benzemesidir. Katılım bankalarınca sağlanan finansmanda büyük bir paya sahip olması literatüre Murabaha sendromu olarak geçmiş. Ekonomimizdeki işletmelerin borcu işletme sermayesi kullandırması Murabaha finansmanının asıl işlevinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Ahmed En-Naccar’ın(En-Naccar, 2002, s. 232) hassasiyetle belirttiği gibi fon kullandırmada Mudaraba veya Müşaraka yöntemi yerine Murabaha yönteminin yaygın olarak kullanılması İslami bankacılığı zamanla faizli bankacılığa yaklaştıracaktır (Elman, 2015, s. 190).

Katılım bankaları 5411 sayılı bankacılık kanunun yürürlüğe girmesinden sonra hukuki statüleriyle ilgili tartışmalar sona ermesine rağmen bu seferde konvansiyonel bankalarla aynı statüye sahip olmaları İslami açıdan ayrı bir tartışma konusu olmuş. Bankacılık kanunu katılım bankalarının faaliyetlerine ilişkin temel düzenlemeler getirmekle beraber bu bankaların

faaliyetlerinde İslam hukukuna uygunluk konusunda detaylı bilgiler içermemektedir. Bundan dolayı katılım bankaları kullandıkları finansal araçların İslam hukukuna uygunluğunu incelemek ve doğruluğunu onaylamak amacıyla konu hakkında İslami finans alanında uzman kişilerin görüşüne başvurmaktadırlar. Katılım bankalarının bazıları ise kendi bünyelerinde oluşturdukları danışma kurulundan onay almaktadır. Bu durum farklı kişi ve kuruluşlardan alınan fetvalar sonucu uygulamada bazı farklılıklara sebep olmaktadır. Örneğin bir katılım bankası tarafından caiz görülüp uygulanan Teverruk yöntemi (Katılım bankaları tarafından ödeme gücü çeken müşterilerin borçlarını yeniden yapılandırma amacıyla kullanılmaktadır) ve benzeri bazı finansal işlemler başka katılım bankası tarafından caiz görülmeyip uygulanmamaktadır. Teverruk yönteminde katılım bankaları metal borsalarında acentelik yapanlara belli komisyon ödeyerek müşteri adına metal almakta, bu metal vadeli olarak bankaya satılmakta, bankada yatırımcısına anapara ve gelir garantili borçlanmakta ve daha sonra fiziki olarak olmayan metal tekrar borsada satılarak nakde çevirmektedir. Böylece Londra’daki acentelere belli bir oranda komisyon ödenerek alışveriş bahanesiyle hileli faizcilik yapılmaktadır (İslam İktisadi Araştırmaları Derneği, 2019). Bu şekilde Teverruk yöntemi İslami açıdan sorunlu bir işlem olmaktadır.

Konuya ilişkin TKBB tarafından 02.04.2018 tarih ve 253 sayılı tebliğ ile Merkezi Danışma Kurulu oluşturmuş ve kurulun çalışma usul ve esasları belirlenmiş. Bu tebliğin 6/1.maddesinin (a) ve (b) bentlerinde, katılım bankalarının meslek ilke ve standartlarını belirlemek ile uygulamadaki farklılıkları gidermek görevinin olduğu ve aynı tebliğin 8. maddesinde de aykırı hareket edenlere yaptırım uygulanacağı ifade edilmiş. Yine tebliğin 6/3. maddesinde, faizsiz finans faaliyetleri kapsamında görüş talep eden kamu kurum ve kuruluşları ile diğer kuruluşlara verilen görüşlere aykırı hareket edilmesi TKBB ve Danışma Kurulunun sorumlu olmayacağı bildirilmiş. Ayrıca finans kurumları tarafından İslam hukuk kurallarına aykırı hareket edilmesi durumunda da nasıl bir yaptırım uygulanacağına ilişkin net bir hüküm de bulunmamaktadır.

İslam ülkelerinin genelinde olduğu gibi Türkiye’de, Anglo-Sakson hukuk sistemi ya da Kıta Avrupa hukuk sistemi baz alınarak yasal düzenlemeler yapıldığından, İslami finansa yönelik kendine özgü İslam hukukuna uygun yasalar bulunmamaktadır (Habib, 2018, s. 131). Şer’î kaynaklardan çıkarılacak kanunlar, batı hukukundan iktibas edilen kanun ve nizamlarına nazaran her zaman adalete ve günün şartlarına daha uygundur. Bu nedenle yasama faaliyetlerinde yabancı bir hukukun yeri olmamalıdır (Narin, 2016, s. 59). Birçok İslam ülkesinde olduğu gibi İslam’a uygun yasalar olmadığından İslam hukuk kurallarını uygulayabilecek mahkemeler de bulunmamaktadır. Örneğin, Katılım bankalarının en çok kullandığı finansman yöntemi olan Murabaha, hisse yatırımlarından oluşan Müşaraka ve bir çeşit ortaklık türü olan Mudaraba yönteminde mevcut bankacılık kanunları ve çoğu ülkenin hukuk sisteminde yer alan yasalar İslami

bankaların bu tür faaliyetleri aslına uygun yapmalarına izin vermemektedir. İslami finansman yöntemlerinden olan İcara (Finansal Kiralama, leasing) yöntemini Bankacılık Kanunu ve Finansal Kiralama Kanunu kapsamında yapılmaktadır. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz. Katılım bankalarının en çok kullandığı finansman yöntemi olan Murabaha (uygulamadaki şekli ile bireysel veya kurumsal finansman desteği) yönteminde katılım bankaları arasında farklı şekilde uygulanması ve geleneksel bankalara benzer prosedürlerin olması gösterilebilir. Katılım bankalarından finansman kullanan bir müşteri taksitleri zamanında ödemediği takdirde gecikme cezası veya mahrum kalınan kar adı altında bir ödeme yapmaktadır. Yapılan bu ödeme yasalarda temerrüt faizi olarak ifade edilmektedir. Geleneksel bankalardaki gibi bireysel finansman desteğinde Türk Borçlar Kanunu (TBK) hükümleri, kurumsal finansman desteğinde Türk Ticaret Kanunu (TTK) hükümleri çerçevesinde temerrüt faizi oranları dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Finansman desteği neticesinde borçlunun temerrüde düştüğü veya borç hiç ödenmediğinde TBK, TTK veya İcra İflas Kanunu hükümleri yerine İslam hukukunun özüne uygun alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden Arabuluculuk veya Tahkim yoluyla uyuşmazlıkların çözülebilmesine ilişkin yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bu durumda Arabuluculukta İslami esaslara uygun yeni bir sözleşme yapılabilir veya Tahkimde İslam hukukuna uygun bir karar verilebilir.

Diğer taraftan Katılım bankaları geleneksel bankalar gibi topladıkları fonlar nedeniyle TCMB'ye zorunlu karşılık yatırmaktadır. TCMB bu zorunlu karşılıklar için 2010 yılı Eylül ayına kadar faiz ödemiş, bu tarihten sonra zorunlu karşılıklar için faiz ödemelerine son verdiğini açıklamış. Bu açıklamadan sonra TCMB zorunlu karşılıklar için Katılım Bankalarına faiz veriyor sorunu sona ermiş. Ancak toplum tarafından bu sorunun giderildiği anlaşılmadan TCMB'nin yayımladığı zorunlu karşılıklara ilişkin 2014/3 sayılı tebliğle katılım bankaları faiz alıyor sorunu tekrar ortaya çıkmış. Bu düzenleme bir öncekine göre 'ödenir' yerine 'ödenebilir' dendiği için bir ihtimale bırakılmış ve artık Merkez Bankaları tarafından Katılım Bankalarının zorunlu karşılıklara faiz ödenmediği bildirilmektedir (Türkan, 2019, s. 58).

Bankacılık kanunu içinde, Katılım Bankacılığı faaliyet alanları ile ilgili düzenlemeler geleneksel bankalara nazaran oldukça geniştir. Örneğin, bankacılık kanununda bankaların faaliyet alanları ile ilgili 4. maddesinde en az sınırlama katılım bankalarına ilişkindir. Katılım bankaları mevduat toplama hariç tüm finansal faaliyetleri yapabilir durumdadır. Bankacılık kanunun krediler ile ilgili 48/1.maddesinde de; katılım bankaları hem birinci fıkradaki faaliyetleri yapabilir, hem de ikinci fıkrasında sadece katılım bankalarına özgü faaliyetleri yapabilirler. Yine bankacılık kanunun gayrimenkul ve emtia üzerine işlemlerle ilgili 57. maddesinde de bankaların yapamayacağı faaliyetler belirtilmiş ancak Katılım bankaları bu yasak ve sınırlamaların dışında tutularak faaliyet alanları geniş bırakılmış. Türkiye'de

İslami finans sektörüyle ilgili yasalarda çok fazla hüküm bulunmaması aslında yeni kanuni düzenlemelerin yapılması bakımından bir kolaylık olarak görülmelidir. Çünkü mevcut uygulamalarda asıl sorun alt kanuni (yönetmelik tebliğ vb.) düzenlemelerde görülmektedir.

4.2. Kira Sertifikaları (Sukuk)

Sukuk, İslami finans alanında uzmanlar tarafından batıdaki varlığa dayalı menkul kıymetleştirmeden ilham alınarak oluşturulan modern, güvenli ve riski en az olan finansal ürünlerdendir. Sukuk; eşya, menfaat, hizmet, belirli bir yatırım veya projenin varlıkları üzerinde eşit değerdeki payları temsil eden sertifikalar olarak tanımlanmış (Türkan, 2019, s. 69). Sukuk literatürde bono, hisse senedi veya tahvile benzetilse de aslında tamamen farklı olup, (sui generis) kendine özgü bir yapısı vardır. AAOIFI tanımına göre 14 çeşit Sukuk yöntemi bulunmaktadır (Yanpar, 2014, s. 212).

Türk hukukunda uygulama alanı bulan kira sertifikaları (İcara Sukuk) Sermaye Piyasası Kanunu’na dayanılarak çıkarılan 01.04.2010 tarih ve 27539 sayılı Kira Sertifikalarına ve Varlık kiralama Şirketlerine İlişkin Tebliğ ile düzenlenmiş. Hazine Müsteşarlığı tarafından ihraç edilen kira sertifikaları 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun’un 7/A maddesi kapsamında yapılmaktadır. Daha sonra 2013 yılında yürürlüğe giren Kira Sertifikaları Tebliğ hükümleri ile diğer kuruluşlarca ihraç edilen kira sertifikalarının ihracı düzenlenmiş. Tebliğ ile fon ihtiyacı olan şirketler sermaye piyasalarından kira sertifikası ihracı yoluyla finansman temin etmektedir.

Mezkur tebliğin 3. maddesine göre Kira Sertifikalarında geçen hak sadece nakit akışı olmayıp ayrıca mülkiyet hakkını da kapsamaktadır (Erkuş ve Çenberlitaş, 2015, s. 5). Ancak bu mülkiyet hakkı, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’(TMK)’nın 688. maddesinde geçen paylı mülkiyet kavramından farklılık arz etmektedir. Sukuk sertifikalarında ise bu tür bir paylı mülkiyet hakkından bahsedilemez. Bu sertifikalardaki mülkiyet hakkı havuzlardaki varlıklardan elde edilen gelirden pay alma hakkı sağlayan senetleri ifade etmektedir. AAOIFI’nın Sukuk tanımında geçen paylı mülkiyet hakkı ise, hukuki mülkiyet hakkı olmadığı, bir varlığa ilişkin getirinin ve riskin üstlenildiğini ifade etmek için kullanılan ekonomik mülkiyet hakkına işaret etmektedir (Bafra, 2016, s. 60).

Sukuk sertifikalarına ilişkin vergi kanunlarında birçok vergisel kolaylık sağlanmış. Örneğin kurumlar vergisi kanununda kaynak kuruluş tarafından ihraç edilen kira sertifikaları daha sonra tekrar kaynak kuruluşa devredilmesi durumunda elde edilen kazançlar kurumlar vergisinden muaftır. Sukuk ihracının istenilen seviyede yapılmamasının en önemli sebeplerinden biri gerekli hukuki alt yapının oluşturulamamış olması gelir. Ayrıca AAOIFI tanımında geçen 14 Sukuk çeşidinden 2013 yılına kadar sadece İcara Sukukun ihracına izin verilmiş. Mezkur tebliğin yürürlüğe girmesiyle İcara Sukuk (Sahipliğe Dayalı Kira Sertifikaları ve Yönetim Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikaları), Murabaha Sukuk (Alım-Satıma

Dayalı Kira Sertifikaları), Müşaraka/Mudaraba Sukuk (Ortaklığa Dayalı Kira Sertifikaları), İstisna Sukukun (Eser Sözleşmesine Dayalı Kira Sertifikaları), ihracına izin vermekle beraber diğer sukuk çeşitlerinin ihracına izin verilmemiş (Güçlü ve Kılıç, 2019, s. 278). Bu durum Türkiye'nin Uluslararası piyasada sukuk ihraçlarının faaliyet alanlarının sınırlarını kısıtlamaktadır. AAOIFI'nin yaptığı sukuk tanımına benzer şekilde yasalarımızda sukukun tanımlanmasıyla sukuk ihraçlarının hızlı bir şekilde artacağı öngörülmektedir.

4.3. İslami Sigorta (Tekafül)

İslami finans alanında Tekafül, geleneksel sigortacılığın alternatifi bir yöntem olarak İslami sigortacılık anlamına gelir. Tekafül terimi günümüz modern sigortacılığı kavramı olarak Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde Arabistan'da yoktu. Ancak kabile üyelerinin bir havuzda fonlara katkıda bulunabildiği, bireylere veya ailelere sırayla yaralanma hakkının verildiği veya cinayetler için bu aileler tarafından ortaklaşa fonların ödendiği karşılıklı bir finansal koruma uygulaması vardı (A. Karim, 2010, s. 75). Müslüman toplumlarda XIX. yüzyıla kadar zekat, vakıf, ahilik teşkilatı benzeri kurumların varlığı sayesinde sigortacılık gelişmemiş ve böyle bir sigorta işlemine de ihtiyaç duyulmamış (Yazıcı, 2017, s. 186).

Türkiye'de Tekafül sigortacılığın yasal alt yapısına ilişkin bir düzenleme 2017 yılına kadar bulunmamaktaydı. Teorik olarak Tekafül şirketinin kurulması için belirli bir sermayeye de ihtiyacı yoktur. Ancak Tekafül şirketleri geleneksel sigorta şirketlerinin tabi olduğu 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu'na tabi oldukları için ya anonim şirket olarak ya da kooperatif şeklinde kurulmak zorundadır. Yasal olarak da bir sermaye alt sınırı belirlenmiş olmaktadır. 2017 yılında Katılım Sigortacılığı hakkındaki yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle İslami sigortacılık için yasal alt yapı zemini oluşturuldu. Daha önce sigortacılık kanunu kapsamında Tekafül şirketleri bankalar nezdinde teminat bulundurmak zorundaydılar. Bu durumda sigorta şirketleri için faiz gelirine sebep oluyordu (Kaya, 2017, s. 235). Katılım bankalarının kurulması ve mezkur yönetmeliğin yürürlüğe girmesiyle bu sorunu ortadan kaldırmış. Ancak İslami sigortacılık sisteminin İslam hukuk kurallarına uygun faaliyet gösterebilmesi için geleneksel sigortacılık kanunundan ayrı bir kanun düzenlenmesine ihtiyaç vardır.

4.4. İslami Hisse Senedi Piyasaları

İslami hisse senetleri İslam hukuk kurallarına göre faaliyet gösteren şirketlerin hisselerini ifade eder. İslami hisse senetlerine ilişkin sermaye piyasası kanununda ve sair mevzuatta herhangi bir hüküm bulunmamakla beraber TKBB ve Bizim Menkul Değerler A.Ş. tarafından 2011 yılında Katılım30 endeksi ve 2014 yılında da Katılım50 endeksi ile Katılım Model Portföy endeksi oluşturulmuş (Buğan, 2019, s. 48). Endeksler Bizim Menkul Değerler A.Ş. tarafından sağlanmakta ve Borsa İstanbul tarafından

hesaplanmaktadır. Bu endeksler sayesinde İslami hisse senetleri ayrılmaktadır. Ancak bu endekslerin inceledikleri şirket sayısı kısıtlıdır.

İslami finansın gelişimi için İslami sermaye piyasası yasal çerçeveye kavuşturularak ilgili kurum ve kuruluşların yetki sınırları belirlenip güçlendirilmelidir. Piyasada faaliyet gösteren şirketlerin İslam hukuk kurallarına aykırı hareket edilmesi halinde gerekli yaptırım olmalı ve ortaya çıkabilecek spekülasyonlarda gerekli tedbirler alınmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’de İslami Finansa yönelik yasal düzenlemeler, hükümetlerin dünya görüşlerine göre değişiklik göstermiş, bazı dönemlerde oldukça zor süreçlerden geçilmiştir. 1983 yılında faaliyete başlayan ÖFK’lar, 1999 yılına kadar yasal dayanaktan yoksun halde Bakanlar Kurulu kararı ve tebliğlerle faaliyet göstermiştir. 1999 yılından sonra da ÖFK’ların Bankalar Kanunu’na daha sonrasında ise Katılım bankacılığı adıyla 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu’na tabi olmaları önemli adımlardır. Ancak tüm bu yasa değişiklikleri İslami finansın kendine özgü durumu olan üretim ve ticarete dayalı, kar ve zarar paylaşım temelini dikkate almamaktadır.

Faizli bir sistemin kurumları örnek alınarak faizsiz bir sistem olan İslami finans kurulamaz. Bu nedenle İslami finans alanına yönelik kanunlaştırmalarda yabancı hukukun yeri olmamalıdır. Çünkü kanun yapmada aranan şartlarda çağa ve milli bünyeye uygunluk aranmaktadır. Bu da, ancak, İslam’ın her çağa uygulanabilen ilkeleri ve kökleri milli olan kanunlarla yapılabilir. İslami finansal kurumlara yönelik (katılım bankacılığı, İslami sigortacılık, İslami hisse senetleri, Kiralama sertifikaları (Sukuk) vb.) yapılan işin şekil ve özüne uygun, dünyadaki uygulamalar dikkate alınarak hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki yatırımcıların bu kuruluşların faaliyetlerinin İslam hukuk esaslarına uygunluğu konusundaki soru işaretlerini ortadan kaldıracak yasal düzenleme yapılmalıdır. Bu düzenlemeler sadece bankacılık veya sigortacılık işlemlerini değil, dünya borsalarında işlem gören holding şirketlerinden küçük esnafa kadar tüm işletmelerin faaliyetlerini kapsayacak şekilde olmalıdır.

Türkiye’de İslami finans sektörünün gelişmesi ve büyümesi İslami finans ve bankacılık ile ilgili yasaların değişimine bağlı olacaktır. İslami finans kurumlarının kendi aralarında, kamu kurum ve kuruluşları veya sektörde faaliyet gösteren diğer paydaşlarla yaşanabilecek uyumsuzluklar için İslam’ın özüne uygun alternatif uyumsuzluk çözüm yöntemlerinin (arbuluculuk, tahkim vb.) uygulanabilmesine yasal zemin oluşturulmalıdır. Bu değişiklikler yapılırken, İslami finansla ilgili tüm tarafların görüşleri dikkate alınmalı, uluslararası İslami finans uygulamalarından istifade edilmeli, mevcut yasalardan kaynaklanan kısıtlar nedeniyle geleneksel bankacılıktan devşirilerek yapılan sorunlu uygulamalar çözüme kavuşturulmalıdır.

Sonuç olarak İslami finansal kuruluşların önündeki tek engel, ne uzun vadeli yatırım alanlarının kısıtlılığı, ne geleneksel finansal sistemin küresel krizlerle karşılaştığı riskler, ne de yaşadıkları likidite bolluğudur. Asıl sorun İslam dininde hayatın her alanına ilişkin genel hükümler olmasına rağmen İslami finansal kurum ve kuruluşların faaliyetlerini neoklasik iktisat anlayışı ürünü olan geleneksel finans teorileri kapsamında uygulamak zorunda kalmalarıdır. Bu sorunların çözüme kavuşturulması için de; hem İslam hukukunu ve mevcut hukuk sistemini çok iyi bilip bundan hüküm çıkarabilen, hem de günümüz finans uygulamalarına hâkim olan akademisyenler ve bu alanda faaliyet gösteren uygulamacıların fikirleri doğrultusunda hukuki düzenlemeler yapılmalıdır.

Kaynakça / Reference

- Affane, H. (2012). Fıkhi ve Ahlaki Yönleriyle İslam'da Ticaret. (Çev. Servet Bayındır). İstanbul: Polen Yayınları.
- Akten Çürük, S. (2014). Factors Effecting The Development Of Islamic finance In Turkey. International Interdisciplinary Business-Economics Advancement Conference (IIBA-2014).
- Aktepe, İ.E. (2010). İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık. İstanbul: Erkam Matbaası.
- Atar, A. (2017). Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye'de İslami Bankacılığın Genel Durumu, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, 6(4) s. 1029-1062.
- Bafra, E. (2016). İslami Bankacılıkta Sukuk (Kira sertifikaları) ve Uygulaması. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aydemir, E. (2001). Hukuk Uygulamasında Faiz. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Bayındır, S. (2005). İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Bayındır, S. (2015). Fıkhi ve İslami Açıdan İslami Finans (Para ve Sermaye Piyasaları 2). İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Buğan, M. F. (2019). İslami Hisse Senedi Piyasası. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Chapra, M. U. (2014) İslam İktisadında Ahlak ve Adalet. (Çev.Mehmet Saraç). İstanbul: İsifam Yayınları.
- Camgöz, M. (2018). İslami Sermaye Piyasaları Araştırma-İnceleme. Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Canbaz, M. (2016). Katılım Bankacılığı. İstanbul: Beta Basım Yayıncılık.

- Çelik, İsmail (2015). Din ve Kapitalizm Kışkıracısındaki Katılım Bankalarının Geleceği. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2). s. 80-97.
- Çelik, İmran (2017). Meşru’ Bir Yatırım Aracı Olarak Mudarebe ve Günümüzde Kullanımı. Adıyaman: Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(3). s. 381-395.
- Dikkaya, M. ve Kutval, Y. (2014). Katılım Bankacılığı: Türkiye Örneği. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Dinç, Y. (2017). Katılım Bankalarında Muşaraka Finansmanının İşleyişi ve Muhasebesi; Sorunlar ve Öneriler, Edirne: III. IBANESS Congress Series. s. 1322-1329.
- Doğan, B.B., Kaya, M., ve Narçipek, N. (2017). Dünya Bankacılık Sektöründe İslami Bankacılık Sisteminin Gelişimi, Çalışma Prensipleri ve Türkiye’de İslam Bankacılığı Üzerine Bir Analiz. Diyarbakır: Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(48). s. 175-190.
- Elman, A. (2015). Bir Finansman Modeli Olarak Mudarabe’nin Faizsiz Bankacılıkta Etkin Şekilde Kullanılması Sürecinde Sivil Toplum Örgütlerinin Aktif Rol Üstlenmesi. Sakarya: International Congresson İslamic Economics And Finance. (4) s. 189-200.
- En-Neccar, A. (2002). El-Mudarebe’l- Müştereke ve Meda Tatbikuha fi Masarifi’l-İslamiye, El Cami’etü’l İslamiyye, Gazze. (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi),
- Erkuş, H. ve Çenberlitaş, İ. (2015). İslami Finans Araçlarından Olan Sukuk’ların Muhasebeleştirilmesi Sakarya: International Congresson İslamic Economics And Finance, (3) s. 1-16.
- Feyzioğlu, N.F. (1980). Borçlar Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Gedikli, A., ve Erdoğan, S. (2016) Katılım Bankacılığı: Türkiye ve Dünya Uygulaması, Ed. Seyfettin Erdoğan, Ayfer Gedikli ve Durmuş Çağrı Yıldırım, İslam Ekonomisi ve Finansı. İstanbul: Umuttepe Yayınları. s. 195-247.
- Güçlü F. ve Kılıç M. (2019). İslami Finansın Türkiye, ABD, İngiltere Ve Malezya’da Gelişimi. Bandırma: Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 17(3). s. 271-293.
- Habib, A. (2018). İslam Hukuku, Uyarlanabilirliği ve Finansal Gelişim, (Çev. Öznur Ak), Sakarya: Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi, 4(1). s. 121-136.
- Hatipoğlu, M. (2019). Dünya’da ve Türkiye’de İslami Finans Araştırma ve İnceleme. Bursa: Ekin Yayınları.
- Islahi, A. A. (2014). Islamic Finance: From Niche to Mainstream in the Academic World, Lahor: Islamic Banking and Finance Review, 1(1). 37-48,

- IFSB. (2019). Islamic Financial Services Industry Stability Report 2019, Kuala Lumpur. Islamic Financial Services Board.
- Karim, S.A. (2010). The İslamic Moral Economy: A Study of İslamic Money and Financial Instruments, Brown Walker Press, Florida-USA s. 75.
- Kaya, F. (Ed.) (2017). Katılım Bankacılığı, İstanbul: Beta Yayınları:
- Kelleroğlu, F. (2017). Katılım Bankacılığı Alanında Yaşanan Küresel Gelişmeler. Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7(2). s. 157-172.
- Kutluata, M. (1970). Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası", Sosyoloji Dergisi Konferansları, (11). s. 55-106.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin İbnü'l-Haccac el-Kuşeyri, (öl.261/874), el-Camiu's-Sahih, Sahihu'l Müslim,(I-V), Darül Hadis, Kahire 1997.
- Narin, İ. (2016). Son Devir Osmanlı Alimlerinden Ali Haydar Efendi'nin Hayatı, Hukukçuluğu ve Eserleri. Erzurum: İLTED, 2(46) s. 51-80
- Özer, K. ve Şekeroğlu, S. (2017). Bankacılık Sektöründe Yükselen Değer: Katılım Bankacılığı. Ankara: Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi (Bafad) 4(2). s. 15-25.
- Özdemir, M. ve Aslan, H. (2017). Türkiye'de İslami Finansın Dönüşümün Ekonomi Politikası, İstanbul: SETA yayınları.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye'de Katılım Bankacılığı Ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. Konya: Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 1(31). s. 296-324.
- Siddiqi, M. N. (2001). Lecture Two: Recent History Of Islamic Banking And Finance, Los Angeles: University of California, Anderson Graduate School of Management. Erişim tarihi: 24.12.2019 <http://www.siddiqi.com/mns/Lecture2.htm>
- Sobol, I. (2015). Avrupa Birliği Ülkelerinde İslam Bankacılığı, European İntegration Studies. University of Gdańsk, Armii Krajowej, 9(1) Poland, s. 184-197, Erişim tarihi: 24.11.2019 <http://eis.ktu.lt/index.php/EIS/article/view/12806/7199>
- Sümer, G. ve Onan, F. (2016). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(17). s. 296-308.
- Tekbaş, M. Ş. (2013). İslami Finans Kavramı, Ürünler, Dünyada ve Türkiye'de Gelişimi ve Geleceği, Araştırma Notları. İstanbul: Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

- Tekinay, S., Akman, S., Burcuoğlu, H. ve Altok, A. (1996). Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Türkan, Y. (2019). 33 Soruda İslami Finans Ve Bankacılık. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Yanpar, A. (2014). İslami Finans İlkeler, Araçlar ve Kurumlar. İstanbul: Scala Yayınları.
- Yazıcı, S. (2017). İslam İktisadı ve Finansı, Ed. Hakan Sarıbaş, Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi yayınları.
- Yüksel S. (2016). İslami Bankacılıkta Fon Toplama/Fon Kullanırma Yöntemleri ve İslami Finansmanda Sukuk, Ed. Seyfettin Erdoğan, Ayfer Gedikli ve Durmuş Çağrı Yıldırım. İslam Ekonomisi ve Finansı, İstanbul: Umuttepe Yayınları. s. 175-193.
- Bakanlar Kurulu Kararnamesi (83/7506 sayılı), T.C. Resmi Gazete, 18256, 16 Aralık 1983.
- Bankacılık Kanunu, (4389 sayılı) T.C. Resmi gazete, 23734, 23 Haziran 1999.
- Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Tebliği, T.C. Resmi Gazete, 18323, 25 Şubat 1984.
- Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, 24721, 09 Nisan 2002.
- Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun, T.C. Resmi Gazete, 18610, 19 Aralık 1984.
- Katılım Sigortacılığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, T.C. Resmi Gazete, 30186, 20 Eylül 2017.
- Tasarrufların Teşviki ve Kamu Yatırımlarının Hızlandırılması Hakkında Kanun, T.C. Resmi Gazete, 18344, 29 Şubat 1984.
- Türk Bankacılık Kanunu (5411 sayılı), T.C. Resmi Gazete, 25983, 01 Kasım 2005.
- Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun (1567 sayılı), T.C. Resmi Gazete 1433, 25 Şubat 1930.
- Sigortacılık Kanunu (5684 Sayılı), T.C. Resmi Gazete, 26552, 14 Haziran 2007.
- (<http://www.tkbb.org.tr>). Erişim Tarihi: 10.01.2020
- İslam İktisadı Araştırmaları Derneği, (<http://www.iktisad.org.tr/katilim-bankaciliginin-ruhuna-el-fatiha-mi/>) Erişim Tarihi: 06.11.2019

